

1800-luvun alun "venäläinen laulu" korpustutkimuksen valossa

Artikkeli käsittelee "venäläisiä lauluja", toisin sanoen rituaaleista irrallisen, lyyrisen venäläisen kansanlaulun pastisseja. Nämä laulemat tai romanssit muistuttavat muodoltaan kansanlauluja, mutta ovat useimmiten yksittäisen runoilijan käsialaa. Pastissin ja jäljittelyn kohteen välistä suhdetta on huomattavasti vaikeampi kuvata teoreettisesti kuin kansanrunoudesta lainatun aineksen käyttöä kaunokirjallisuudessa yleensä. Vastakkaisen suuntauksen tutkimus, eli tutkimus, jossa tarkastellaan kaunokirjallisten teosten adaptoitumista kansanrunoudeksi, on yleisellä tasolla auttanut ymmärtämään sanallisen kansanperinteen mekanismeja. Tässä artikkelissa lähestytään kuitenkin venäläistä kirjallisuushistoriaa ja sen tyyli variaatioita korpusanalyysin keinoin. "Venäläisistä lauluista" koottua tekstikorpusta verrataan sekä kansanrunouden että kaunokirjallisuuden teksteistä koottuihin korpuksiin.

Tyylimetriikan menetelmien avulla pyritään kuvaamaan pelkistetty malli, jossa näkyvät korpusten vastaavuus ja erot. Näin voidaan lähestyä kvantitatiivisesti kansanrunouden elementtien valikoitumisen ja välittymisen ongelmaa pastisseissa. Analyysi osoittaa, että "venäläisten laulujen" poetiikka ei muistuta imitoimiaan kansanlauluja, vaan on lähempänä aikansa yleisiä kaunokirjallisia normeja.

Artjoms Šeļa

Tässä artikkelissa käsitellään "venäläisiä lauluja", toisin sanoen rituaaleista irrallisen, lyyrisen venäläisen kansanlaulun pastisseja.¹ Nämä laulemat tai romanssit muistuttavat muodoltaan kansanlauluja, mutta ovat useimmiten yksittäisen runoilijan käsialaa. Lauluja on tavan takaa lähestytty etsimällä niistä kansanlaululle tyypillisiä piirteitä tekstin eri tasoilta metriikasta kompositioon. Kansanlaulun imitaatioissa on niille ominaiset alkusäkeet, ne on kirjoitettu suosittuihin laulusävelmiin. On kuitenkin selvää, että kirjallista alkuperää olevaa laulua on pidettävä kaunokirjallisuuden tuotteena, vaikka se kuinka suuresti nojaisikin

sanalliseen kansanperinteeseen. Runoilijan kädestä syntynyt lauluteksti on riippuvainen niin kaunokirjallisesta järjestelmästä kuin laulujen ja genrejen traditiosta, kansanrunouteen kuhunkin aikana liitetyistä historiallisista käsityksistä ja sen paikasta kansallisessa ideologiassa².

Pastissin ja jäljittelyn kohteen välistä suhdetta on huomattavasti vaikeampi kuvata teoreettisesti kuin kansanrunoudesta lainatun aineksen käyttöä kaunokirjallisuudessa yleensä. Vastakkaisen suuntauksen tutkimus, eli tutkimus, jossa tarkastellaan kaunokirjallisten teosten adaptoitumista kansanrunoudeksi, on yleisellä tasolla auttanut ymmärtämään sanallisen kansanperinteen mekanismeja – eräänlaista painetta, joka kohdistuu kansanmuistin välityksellä sanallisesti esitettävään tekstiin (ks. Arhipova 2008; Nekljudov 2008). Kuinka sitten havaita muutokset, joita kansanrunouden elementeille tapahtuu niiden ”kääntyessä” kaunokirjallisuuden kielelle? Kyse ei ole pelkästä välittymisestä, vaan myös näiden elementtien kokoaamisesta uudelleen vapaassa järjestyksessä, kaunokirjallisuuden järjestelmän säätämättömien lainalaisuuksien rajoissa.

Mihail Gasparov on kuvannut, kuinka sanalliselle kansanperinteelle ominaista säettä imitoivat kaunokirjallisuuden runomitat kehittyivät tiettyjen metristen muotojen kanonisoituessa, jolloin kirjallisessa runoudessa hallitsevaksi noussut syllabotooninen järjestelmä mukautti kansanomaiset runopolvet (*taktovik*) itseensä (1997, 99–107³). Kolmeen painottomaan tavuun päättyvät nelipolviset trokeesäkeet vaikuttavat mahdollisimman epäautenttisilta sanallisen kansanperinteen näkökulmasta, silti juuri ne vakiinnuttivat paikkansa yhtenä kaikkein selvimmistä viitteistä kansanomaisuuteen venäläisessä 1700–1800-luvun runoudessa. Voidaan olettaa, että runomittojen lisäksi sama kanonisoitumisen periaate koskee myös muita kansanrunoutta jäljitteleviä elementtejä. Kaunokirjallisuus ikään kuin valikoi kansanomaisen tyylin ydinkohtia ja vakiinnuttaa ne sille luontaisissa muodoissa; kunakin aikakautena menestyvät ja sille sopivat folklorismit siirtyvät myös eteenpäin ja levittäytyvät yhä laajemmalle ja uusiin kirjallisiin jatkumoihin.

Kysymystä kansanrunouden elementtien valikoitumisesta ja suhteesta eri traditioissa on kuitenkin vaikea esittää säeteorian kvantitatiivisten metodien ulkopuolella – on eriteltävä toisiinsa verrannollisia runomitan kaltaisia tyylin ominaisuuksia. Tässä artikkelissa tarkastellaan ”venäläisten laulujen” sanastoa. Analysoitava tekstikorpus vuosilta 1800–1840 asetetaan vastakohtaiseen verkostoon, joka koostuu kahdentyyppisistä tekstikorpuksista: 1) kaunokirjallisuuden korpuksesta ja 2) erilaisista sanallisen kansanperinteen korpuksista. Tyyliometriikan menetelmien avulla pyritään kuvaamaan pelkistetty malli, jossa näkyvät korpusten vastaavuus ja erot. Näin voidaan lähestyä kvantitatiivisesti kansanrunouden elementtien valikoitumisen ja välittymisen ongelmaa pastisseissa.

Tekstikorpusten kuvaus

Venäläiset laulut muodostavat kätevän tulokulman kansanrunouden pastissien ongelmaan. Tälle genrelle ominaista tyyliä kuvattaessa on mahdollista käyttää varsin laveaa lähdeaineistoa, sillä venäläisillä lauluilla on selkeä lähtökohta rituaaleista irrallisissa lyyrisissä kansanlauluissa, joilta ne ovat lainanneet muun muassa tyypilliset laulun alkusäkeet. Tekstit on kirjoitettu sopiviksi populaareihin melodioihin ja niin ikään monet niistä ovat kansanperinteen kerääjien omia muunnoksia heidän muistiin tallentamistaan lauluista (Gusev 1988, 25–26; Lotman 1996, 412–415). Lisäksi venäläisten laulujen osuus on aikakauden kaunokirjallisuudessa määrällisesti suuri. Niiden kysyntä arjen musiikkikulttuurissa kasvoi yhtäaikaan genren aktiivisen

kehityksen kanssa ja oli sidoksissa vastikään muodostuneeseen kansalliseen kirjallisuuteen; muodoltaan ne vastasivat ”kansanomaisen” estetiikan tarpeeseen (Iezuitova 1976, 120).

Tärkein tekstikorpus⁴ on koottu 1800-luvun alkupuoliskon venäläisistä lauluista. Sen keskeisimpiä kirjailijoita ovat A. Merzljakov, A. Delvig, N. Tsyganov ja A. Koltsov. Korpuksen ytimen muodostavat I. Rozanovin (1936) ja V. Gusevin (1989) toimittamat kaunokirjallisten laulujen kokoelmat. Niistä löytyvät kuitenkin vain kaikkein laajimmalle levinneet tekstit, joita on poikkeuksetta myös laulettu jo pitkän aikaa eikä niiden pohjalta siksi saa täyttä käsitystä pastissien määrällisestä osuudesta kaunokirjallisuudessa. Tästä syystä korpukseen on liitetty tekstejä myös aikakauslehdistä sekä vähemmän tunnettujen kirjailijoiden kokoelmista⁵. Käikistä tutkimusta varten kerätyistä 448 tekstistä sisällytimme korpukseen vain 383 venäläisen laulun genren kannalta keskeisintä tekstiä.

Rituaaleista irrallisia kansanlauluja sisältävät kansanrunouden korpukset on koottu kaunokirjallisten pastissien tyylliseksi taustaksi. Samaan aikaan ne ikään kuin varmistavat toinen toistaan, sillä kysymys 1800-luvun alun sanallisen kansanperinteen lähteiden autenttisuudesta on äärimmäisen epäselvä, joskaan ei tässä tapauksessa kovin tärkeä. Romanttinen folkloristiikka levitti varomatta deformaatiotaan niin itse taltiointeihin kuin niiden vastaanottoonkin, ja siksi on syytä pitäytyä ensisijaisesti lähteissä, jotka vaikuttivat tuon aikakauden käsityksiin kansanrunoudesta.

Ensimmäiseen korpukseen sisältyy tekstejä pääkaupungeissa 40 vuoden aikana julkaisujen representatiivisten laulukirjojen (*pesennik*)⁶ ”rahvaan laulujen” osiosta. Tekstit on otettu mukaan tutkimusaineistoon, koska helposti saatavilla olleet ja säännöllisesti julkaistut laulukirjat ovat hyvin todennäköisesti yksi kansanrunoutta eniten muistuttavista kaunokirjallisten pastissien lähdeteksteistä. Rahvaan laulujen osiot koostuivat hyvin sekalaisista ja vakiintuneista, vähän varioiduista sanallisen kansanperinteen teksteistä, joista monet painettiin nyt uudelleen jo Tšulkovin ja Lvov-Pratšin⁷ aikaisista kokoelmista rinnan kaunokirjallista alkuperää olevien tekstien kanssa. Kaunokirjalliset tekstit pyrittiin poistamaan tutkimusaineistosta, mikäli niiden alkuperä pystyttiin jäljittämään.

Toinen työn kannalta keskeisistä korpuksista on koottu P. Kirejevskin keräämän varsin laajan ja kronologisesti venäläisten laulujen korpusta lähellä olevien kansanperinteen taltiointien pohjalta (1911–1929): lähteenä käytetään uuden julkaisusarjan toisen painoksen kumpaakin osaa, jotka sisältävät rituaaleista irrallisia kansanlauluja. Kirejevskin kokoelmaa on kritisoitu tekstien toimitukseen ja tallennukseen liittyvien periaatteiden takia. Hänen tavoitteenaan oli etsiä ja rekonstruoida erilaisten kansanrunouden tekstien (rituaalisten laulujen, bylinoiden ja hengellisten runojen) muinaisia kerrostumia, kuten tutkiva kirjailija niitä nimitti, siksi suuri osa taltioiduista lyyrisistä lauluista jäi kokoelman ulkopuolelle ja vaille johdonmukaista käsittelyä⁸. Kokoelman myöhemmät toimittajat ovat julkaisseet tekstejä kerääjien käsikirjoitusten perusteella ja pyrkineet seuraamaan Kirejevskin teksteihin tekemiä muutoksia.

Koska yllämainitut korpukset ovat suhteellisen pieniä, päätettiin tutkimusaineistoon sisällyttää myös A. Sobolevskin toimittama laulujen kokoelma (1895–1907). Se on valtava lyyristen laulujen valikoima ja perustuu kirjallisiin lähteisiin, kuten laulukirjoihin, joten siihen sisältyy myös hyvin varhaisia kansanrunouden tekstien taltiointeja. Suurikokoinen ja useita toisiaan muistuttavia tekstejä sekä hyvin samankaltaisia tekstien variantteja sisältävä korpus osoittautui raskaaksi käsitellä manuaalisin menetelmin. Siksi sen kolmannesta niteestä valittiin pieni otos (n. 250 tekstiä), jonka avulla tarkistettiin erilaisia kokoelmassa piileviä poikkeamia.

Vastakohtaiseen kirjalliseen korpukseen puolestaan käytettiin kaikki 1800-luvun ensimmäisen puoliskon tekstit venäjän kielen kansallisen tekstikorpuksen (Ruscorpora⁹) poeettisesta alakorpuksesta.

Tekstikorpus	Koko (sanaa)
Russian Songs	~40 000
Laulukirjat	~20 000
Kirejevski	~120 000
Sobolevski	~500 000
Ruscorpora	~1,9M

Taulukko 1. Käytettyjen tekstikorpusten koot.

Menetelmät ja tekstikorpusten normalisointi

Tekstikorpusten välisen sanastollisen erotuksen laskemiseksi käytettiin laajaa tyylimetristen menetelmien valikoimaa, joka on tarjolla R-kielen stylo-työkalupaketissa (ks. Eder, Kestemont & Rybicki 2013). Symmetristen tutkimusten perinteisenä tehtävänä on ollut kirjailija-attribuutio sekä etsiä sellainen tekstin elementtien kvantitatiivinen ilmiasu, jota voisi kuvata kirjalliseksi ”sormenjäljeksi”, joka ei toistu muiden kirjailijoiden teksteissä. Pääsy suuriin digitaalisiin tekstikokoelmiin ja laskennan automatisointi sallivat tyylimetrisen menetelmän käytön myös kirjoittajaa korkeamman tason signaalien (tyyli, genre, kronologia) tutkimuksessa. Tässä artikkelissa tyylimetristä menetelmää käytetään erottamaan sanallisen kansanperinteen sanastolliset signaalit kaunokirjallisista ja osoittamaan niiden suhde kansanrunouden kirjallisiin pastisseihin.

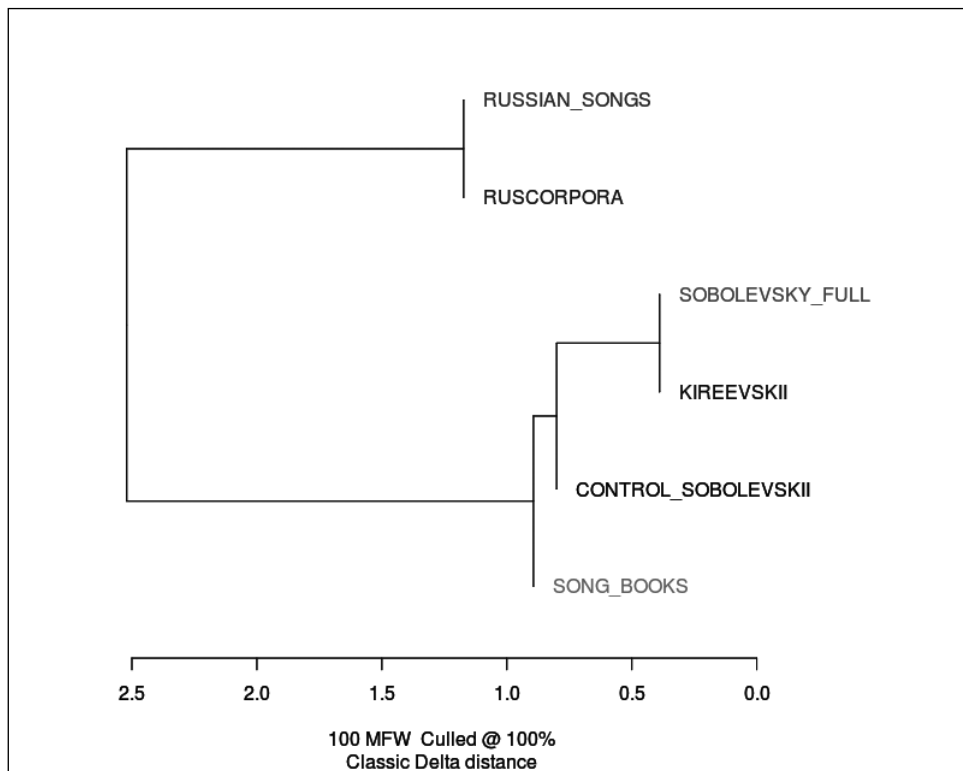
Yksi tyylimetrisen tutkimuksen keskeisimmistä menetelmistä on viime aikoina ollut delta-erotus, joka määrittelee tekstien välisen erotuksen kaikkien tekstikorpusten suhteen normalisoitujen sanojen esiintymistiheyksien perusteella (ks. Burrows 2002). Normalisoinnin avulla pystytään rakentamaan välimatka laskemalla sanojen suhteellinen esiintymistiheys. Tällaisessa menetelmässä mikä tahansa sana, eikä ainoastaan pieni äärimmäisen esiintymistiheiden lekseemien joukko, voi osoittautua merkittäväksi erotuksen määrittämisessä.

Jotta sanojen esiintymistiheyttä voitaisiin käyttää näinkin erilaisten korpusten analyysissä, on tekstien oltava verrannollisia. Sanallisen kansanperinteen tekstiä ei ole olemassa irrallaan murteista eikä se tunne kansallista tai yleistä kirjakieltä. Tässä mielessä ”venäläiset laulut” voi nähdä kansanrunouden käänöksiksi kaunokirjallisuuden kielelle. Tarkastelun kohteena olevissa venäläisissä lauluissa ei juurikaan ole murre sanoja, ei edes harvoissa paikallistetuisa teksteissä, kuten esimerkiksi P. Obovodskin ”Tveriläisessä laulussa” (*Tverskaja pesnja*, 1829) tai P. Svinjinin ”Zakamskilaisessa laulussa” (*Zakamskaja pesnja*, 1837). Tämän kaunokirjallisuuden ja sanallisen kansanperinteen kielten välillä vallitsevan merkittävän eron tasoittamiseksi pienten tekstikorpusten (Kirejevski, laulukirjat) morfologia ja ortografia muunnettiin nykykielen normien mukaisiksi myös murreteksteissä.

Edelleen pyrittiin välttämään kansanrunouden tekstikorpuksissa piileviä samojen tekstien varianttien kasautumia. Johdonmukaisesti tämä onnistui vain laulukirjojen korpuksen osalta – niissä kansanlaulujen variaatio on minimaalista ja toistuvat tekstit saatettiin yksinkertaisesti jättää tutkimusmateriaalin ulkopuolelle. Kirejevskin kokoelman kohdalla tätä ongelmaa oli vaikeampi ratkaista. Sanallisen kansanperinteen teksti on jo luonteeltaan, esitystapansa vuoksi

niin labiili, että tekstivariantin ja uuden tekstimuodostuman välille on usein mahdotonta vetää rajaa. Tästä syystä suurimmassa osassa tapauksia tekstikorpusten ulkopuolelle jätettiin vain tekstit, jotka julkaisija oli merkinnyt varianteiksi. Venäläisten laulujen sekä Kirejevskin korpuksista poistettiin lisäksi refrengit ja kertosaakeet.

Kaikki tekstikorpukset lemmatisoitiin (muutettiin perusmuotoon), mikä on tärkeää sijamuodoissa taivutettavilla kielillä kirjoitettujen tekstien verrannollisuuden tukemiseksi, jottei deltan eli laskun tarkkuus olennaisesti putoaisi (Eder & Rybicki 2011). Automaattisessa lemmatisoinnissa¹⁰ tapahtuu sanakirjamuotojen ulkopuolella ja homonyymeissä virheitä. Siksi kaikki lemmatisaattorin osoittamat venäläisten laulujen sekä Kirejevskin korpuksissa heränneet mahdolliset virheet korjattiin manuaalisesti; murre sanojen kanssa käytettiin samoja lemman määrittelyn periaatteita kuin venäjän kielen kansallisen korpuksen murrekorpuksessa¹¹ (Letutši 2005, 223). Virheitä on mahdotonta kitkeä kokonaan, mutta delta-menetelmän tiedetään jopa kirjoittajaa määritettäessä aiheuttavan jonkinasteista hälyä korpuksessa (Eder 2013, 610–611). Sen sijaan tällaisissa tapauksissa, joissa analysoidaan korkeamman tason signaaleja ja käytetään lyhyistä teksteistä koostuvia korpuksia, ei virheiden vaikutus ole niin huomattava. Virheistä voi seurata se, että delta toimii karkeammin ja eri korpusten välinen erotus säilyy suurena huolimatta välimatkan laskun asetuksista (kaikkein esiintymistiheimpien sanojen määrä analyysissä, otoksen koko, deltan eri versiot jne.).

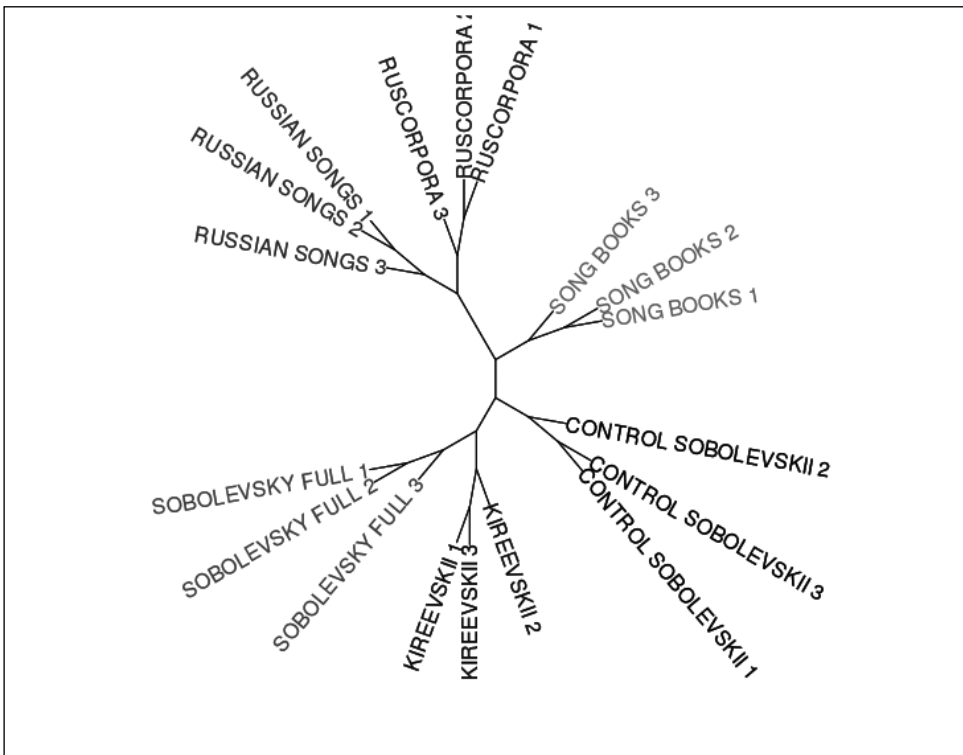

Kuvio 1. Lemmatisoitujen korpusten ryppäät

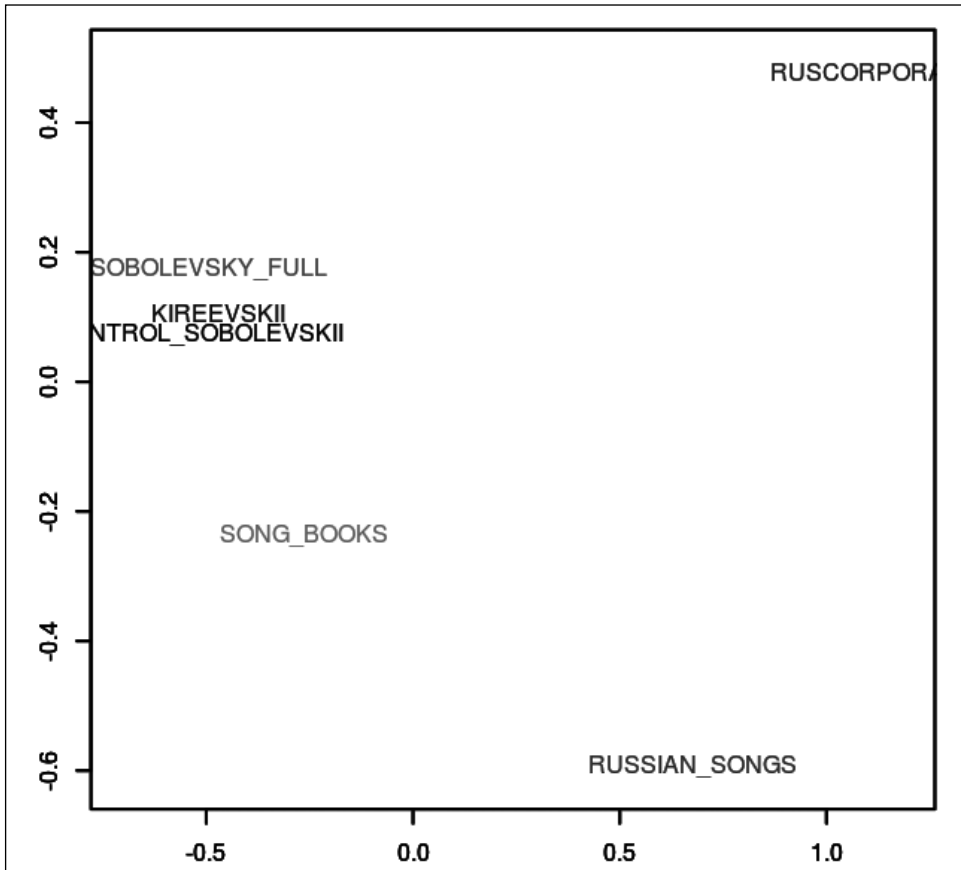
Tulemat

Kun kaikkien tekstikorpusten erotus on määritelty ja klusterianalyysiä sovellettu, hahmottuu selkeä ero kahden eri joukon välillä – kaunokirjallisen ja kansanrunouden (kuvio 1.). Venäläisten laulujen tekstikorpus sijoittuu kaunokirjalliseen kimppuun. Käytettäessä lemmatisoimattomia ja normalisoimattomia korpuksia klusterianalyysin tulos ei muutu.

Itsessään tämä ei ole yllättävää, mutta on syytä kiinnittää huomiota siihen, kuinka systemaattisesti venäläiset laulut ryhmittyvät kaunokirjalliseen korpukseen huolimatta siitä, että ne mukailevat kansanlaulujen kieltä. Esiintymistiheyttä ja satunnaisotantaa muuttamalla lopputulos pysyy samana. Kuviossa 2 ryppäisiin jako on tehty muutaman etäisyyttä mittaavan iteraation mukaan. Jokaisessa ryppäessä muuttui sanojen määrä (MFW) ja käyttörajoitukset, joita ei ollut kaikissa korpuksissa. Kaikista korpuksista tehtiin kolme eri tuhannen sanan satunnaisotantaa.

Kuvio 2. Korpukset jaettuna Bootstrap-ryppäisiin muutaman etäisyyttä mittaavan iteraation mukaan, joista jokaisessa muuttui MFW (2-242, intervalli 20) ja culling (0-100%, intervalli 50).

Kuvio 3. Korpuksset moniulotteista skaalausta käyttäen projisoituna.

On mielenkiintoista, että venäläiset laulut sijoittuivat merkityksiltään etäälle muista korpuksista: määrällinen läheisyys kaunokirjallisen korpuksen kanssa on vain hieman suurempi kuin lähimpänä olevan kansanlaulukorpuksen kanssa. Klusterien välisiä suhteita kuvaavan dendrogrammin binaarisuus ei salli tämän osoittamista täysin, mistä syystä ne on projisoitu moniulotteista skaalausta käyttäen (kuvio 3), jonka avulla korpusten väliset etäisyydet käyvät paremmin ilmi. Kuvamallinnuksen avulla voidaan paremmin hahmottaa kaunokirjallisen pastissin erottava ominaispiirre, nimittäin ettei se ole juurikaan pastissin kohteen kaltainen. Tämän eron syyn selvittämiseksi on tarkasteltava sanojen esiintymistiheyttä.

Sanojen esiintymistiheys

Tässä tutkimuksen vaiheessa otettiin merkityt sanat sataa kohden, joiden pohjalta tarkasteltiin korpusten välisiä etäisyyksiä kuviossa 1. Jos kimpuihin jako toteutetaan käyttämällä pelkästään sanoja kuten *molodets* ("veitikka"), *pole* ("pelto"), *belyi* ("valkoinen"), *devitsa* ("neito") tai *matuška* ("muori"), jotka assosioituvat heti kansanomaisten lainausten kanssa, niin venäläiset laulut olisivat tosiaankin samassa kimpussa kansanlaulujen kanssa. Kyse ei siis ole pastisseissa käytetystä sanastosta.

”Manuaalinen” sanojen jakautumisen tulkinta sisältää paljon ongelmia ja mielivaltaisia johdopäättöksiä. Kuitenkin tässä on mahdollista panna merkille muutama keskeinen lainalaisuus.

Ensimmäinen huomio koskee yleisiä kielellisiä piirteitä, kun sanallisen kansanperinteen kieli muuntuu kaunokirjalliseksi: erilaiset yksitavuiset prepositiot, konjunktiot ja liitepartikkelit (esimerkiksi *na, to, za, po, vo, u, da, pod, so, ko*) ovat näkyvästi esillä kansanrunouden korpuksissa. Tämä selittyy ilmeisesti sillä, että esitettäessä sanallisen kansanperinteen teksteihin voi vapaasti lisätä tavuja kahdentamalla prepositonaalirakenteita sekä luomalla enklittisiä muotoja, mikä mahdollistaa laulun rytmin säätelyn ja tekstin luontevan liikkeen melodian mukaan. Epäsuorasti tämä osoittaa myös kuinka kaunokirjallisessa tekstissä etusijan saavat vokaalittomat muodot joistakin prepositioista (*v* eikä *vo*, *k* eikä *ko*, *s* eikä *so*). Nämä yksitavuiset sanat ovat tärkeitä kansanrunouden/kaunokirjallisen tekstin kuvauksessa: jo pelkästään näiden sanojen esiintymistiheyttä tarkastelemalla voidaan nähdä, kuinka etäällä kaunokirjalliset tekstit ja venäläiset laulut ovat oikeasta kansanrunoudesta.

Tyypillisistä kaunokirjallisista merkitsijöistä erottuvat sanat, joita on vaikea määrittellä niiden moninaisista merkityksistä johtuen: *kak* (”kuinka”, ”kuten”), *tšto* (”mikä”, ”mitä”), *tak* (”niin”), *no* (”mutta”). Niiden syntaktiset funktiot antavat aiheita olettaa, että ne viittaavat poeettiseen syntaksiin, joka säilyy osin myös mukaelmissa huolimatta yrityksistä säilyttää muodon selkeys. Venäläisten laulujen kohdalla tämä voi myös merkitä komposition tasapainottamista lyyrisissä lauluissa (runsas vertauskuvien käyttö sanalla ”kuten” (*kak*), analyttiset vastakkainasettelut ja rinnastukset), siinä missä kansanlauluissa ei esiinny tasapainotettua lyyristä muotoa. Tämä on kuitenkin hypoteesi, joka vaatii todentamista.

Ensimmäisessä sadassa sanassa, joilla esiintymistiheyttä tarkasteltiin, on mahdollista huomata joitakin venäläisten laulujen kansanrunouteen viittaavan tyylin valinta- ja painotusperiaatteita. Muista korpuksista poiketen pastisseissa huomattavasti keskeisempää roolia näyttävät erilaiset kielto sanat (*ne, net, bez*): ”Bez prijutu stala devuška tvoja, / Bez utehi retivo serdtse u nei”, ”So storonuški ot milenkoi / Net ni vestotški, ni gramotki¹²”. Osin tämä todistaa kaunokirjallisten kansanlaulujen resitatiivisesta luonteesta, mikä johtuu 1800-luvun alussa vallinneesta käsityksestä, että kansanlaulut ovat luonteeltaan ”raskaita” (*protjaznoi*) tai ”alakuloisia” (*unylvi*).

Kaikista muista korpuksista venäläiset laulut eroavat myös ”laulullisten” sanojen esiintymistiheyden puolesta (*ah, drug, serdtse, odin*¹³), jotka olivat vakiintuneita jo sentimentaalisen runouden perinteessä. Näiden sanojen vuoksi venäläisten laulujen korpus on lähellä laulukirjoja. Pastissit myös lainaavat kansanlauluista ylenmääräisesti kaunokirjallisuudessakin ”neutraaleja” sanoja: *svet* (”valo”), *devitsa* (”neito” – on pastisseissa suosittu muoto kuin synonyymiset kansanomaiset sanat *devuška, devka*), *pole* (”pelto”), *notš* (”yö”) jne. Jos pohjaksi otetaan näiden sanojen esiintymistiheys, niin huomataan että venäläisten laulujen korpus on yhtä kaukana kansanrunouden kuin kaunokirjallisuudenkin korpuksesta. Edellä sanottu selittää venäläisten laulujen etäisyyden kaunokirjallisesta korpuksesta (kuvio 3.), vaikka molemmissa noudatetaan yleisiä poeettisia normeja ja molemmissa on korkea lyyrisien sanojen (*duša, zemlja, ljubov*¹⁴) esiintymistiheys.

Esiintymistiheydeltään yleisimmät sanat eivät ole välttämättä kaikkein informatiivisimpia – kaikkein lyyrisin sana, joka erotti kaunokirjallisen korpuksen ”venäläisistä lauluista” oli *ruka* (”käsi”). Miten sitten on laita vähemmän yleisissä, mutta merkityksellisemmässä sanoissa? Tyyliometriikassa on zeta-niminen metodi, jonka avulla voidaan laskea tällaiset lekseemit. Siinä kaksi tekstijoukkoa jaetaan pieniin osiin sanankäytön tarkastelua varten, minkä jälkeen määritellään keskeisten sanojen käyttöero (Burrows 2007, 30–37). Esiintymistiheydeltään

yleisimmät sanat pysyvät läsnä lukuisissa osissa korpuksia, jolloin yleisestä poeettisesta kielenkäytöstä poikkeavien sanojen merkitys korostuu.

Kontrastianalyyseissa verrattiin venäläisten laulujen korpusta Kirejevskin ja Sobolevskin korpuksiin. Seuraavana 30 erottavinta sanaa näille korpuksille:

Kansanlaulut: *treti, krutoi, syn, dvor, oh, pit, pravyi, kak, tri, oi, ulitsa, novyi, bit, gorenka, pojehat, guljat, bratets, seryi, holostoi, malyi, zaiti, notševat, pivo, molodenki, tut, rušenka, rebjata, nožka, sudaruška, posylat.*¹⁵

Pastissit: *zvezdotška, nebo, stšastije, nenagljadnyi, no, zavetnyi, pust, tutša, žizn, mogila, il, vzor, grust, nežnyi, togda, liš, koltso, grustno, solntse, tšužbina, tsvet, vesna, grustit, rodina, zvezda, goremjtsnyi, odinoki, dlja, vzgljadyvat, bednyi.*¹⁶

Näiden perusteella voidaan nähdä, kuinka paljon pastissin luonne riippuu kaunokirjallisesta traditiosta, missä määrin se perustuu elegiseen sanankäyttöön (elämä, hauta, surra, yksinäinen, kotimaa, kevät) ja kuinka se välittelee folklorelle tyypillisiä juonikuvioita ja tapahtumapaikkoja (tupa, tie, piha). Tässä kohtaa tuloksissa keskeisimpiä ovat kansanlaulujen kaunokirjalliset piirteet: *epäselvä, arvoisa, sormus, vieras maa, poloinen, parka*. Tällaiset kansanrunouden mieleen tuovat sanavalinnat juontavat kuitenkin kaunokirjallisesta perinteestä, muun muassa balladeista, kuten sormusteeman ympärille rakentuvat tekstit, ja niitä tuskin tapaa aidossa kansanrunoudessa. Ne ovat toisin sanoen ominaisia lähinnä pastisseille ja ovat jossain vaiheessa valikoituneet venäläisten laulujen normatiiviseksi tyyliksi.

Kaikkine rajoitteineenkin tyyliometriikka mahdollistaa leksikaalisen mallin käyttämisen pastissien kaunokirjallisten ja kansanrunoudelle ominaisten piirteiden tunnistamiseksi. Näitä eroja on mahdollista käyttää algoritmien luokittelussa, niin että ne jatkossa erottaisivat automaattisesti pastissit kansanlauluista. Tämä on mahdollista erityisesti suurten tekstikorpusten kohdalla, joissa on helpompi käyttää sanojen esiintymistiheyttä perustana: stylon eri funktiot mahdollistavat satunnaisotantojen luokittelun venäläisten laulujen korpuksesta kaunokirjalliseksi jo pelkästään Kirejevskin korpuksen pohjalta.

Kaunokirjallisten venäläisten laulujen muoto nostattaa lyyrisen tuntemuksen, jota voi luonnehtia kansalliseksi. Vaikutuksen takana ovat viittaukset kansanperinteeseen, joka romanttisen nationalismin leviämisen myötä saavutti yhä suuremman aseman venäläisessä 1800-luvun alun kulttuurissa. Tästä huolimatta venäläisten laulujen lyriikka ei muistuta imitoimiaan kansanlauluja, jotka olivat kompositioltaan epävakaita, lainasivat eepisestä runoudesta ja säilyttivät monia rituaaleihin liitettäviä piirteitä (Anikin 1971; Veselovski 1940, 272–273; Jerjomina 1978, 151–182). Kaunokirjalliseen muotoon sovitettujen pastissien palasivat sittemmin takaisin osaksi folklorea (ks. Novikova 1982) paitsi onnistuneina mukaelmina, niin myös itsenäisinä vaikuttimina kansanlauluperinteelle, erityisesti jälkifolkloristisessa kaupunkiympäristössä. Tästä näkökulmasta venäläiset laulut pääsivät kansallisen kulttuurin ytimeen, kun monet kansanlauluiksi käsitetyt tunnetut laulut pohjaavatkin oikeasti 1800-luvun alun romanttisiin pastisseihin. Tällaisia ovat niin Aleksei Merzljakovin ”Laakson aukean keskellä...” kuin Semjon Stromilovin ”Päre”.

Venäjältä suomentaneet Mika Pylsy ja Riku Toivola

Viitteet

- 1 Artikkelin on julkaistu aikaisemmin kokonaisuudessaan venäjän kielellä: Stilizatsija kak perevod: korpussy podhod k "russkoi pesnje" 1800–1840 gg. – *Ideologičeskije konteksty russkoi kultury XIX–XX vv. i poetika perevoda*. Red. Lea Pild. Wiener Slawistischer Almanach. Sondeband 93 (2016), 65–76.
- 2 Tulkintatraditioiden eroista ks. Bogatyrevin ja Jakobsonin klassikkotutkimus (1970); niiden limittyneisyydestä (Nekljudov 2010). Folklore-elementin muodonmuutosten periaatteista kirjallisuudessa on kirjoittanut Levinton (1975). Gerderin vaikutuksesta kansanrunouden keskeiseen asemaan kansallisten kulttuurien konstruoinnissa ks. Wilson (1973) sekä Azadovski (2013) ja Kokkjarra (1960). Romanttisen nationalismin pääpiirteitä folkloristiikassa on kuvannut Abrahams (2001).
- 3 Bejli on esittänyt vaihtoehdoisen tulkinnan, jonka mukaan sanalliselle kansanperinteelle ominainen säe pohjautui trokeeseen (2001, 27–78). Kansanomaisten runomittojen stabiloitumisen mekanismit näyttävät kuitenkin samanlaisina riippumatta kyseisen ongelman ratkaisusta.
- 4 Kaikki tutkimuksessa käytetyt tekstikorpuksat ja aineistot ovat nähtävillä osoitteessa <https://github.com/perechen/Russian.songs.1800-1840>. Niin ikään sieltä löytyvät venäläisten laulujen korpuksen sisällysluettelo ja lähdeluettelo, joita jatkuvasti päivitetään.
- 5 Aineiston koostamisessa käytettiin bibliografioita (Smirnov-Sokolski N. *Almanahi i sborniki; Svodnyi katalog serialnyh izdanii Rossii 1800–1825*) sekä ensyklopediaa *Russkije pisateli. 1800–1917*. Lauluja etsittiin myös 1820–1840-lukujen tärkeimmistä aikakausjulkaisuista.
- 6 *Novejši vseobšči pesennik...* (1810), Moskva; *Novejši vseobšči i polnyi pesennik...* (1819), Sankt-Peterburg; *Novyi polnyi vseobšči pesennik...* (1820), Sankt-Peterburg; *Vseobšči pesennik... sobr. A. G. Kalatiliny* (1843), Moskva.
- 7 *Novejši vseobšči pesennik...* M., 1810; *Novejši vseobšči i polnyi pesennik...* SPb., 1819; *Novyi polnyi vseobšči pesennik...* SPb., 1820; *Vseobšči i polnyi pesennik...* sobr. A. G. Kalatiliny. M., 1843.
- 8 Kirejevskin taltiointityön periaatteista ja kokoelmaansa koskevien näkemysten evoluutiosta, ks. Azadovski (2013, 332–342) sekä Balandin & Uhov (1968).
- 9 Tekstikorpus on käytettävissä osoitteessa: <http://ruscorpora.ru/search-poetic.html>.
- 10 Tässä tutkimuksessa käytettiin stemmeriä (karsintaohjelmaa) Yandex mystem v.3.0.
- 11 Kirjallista lemmää suositettiin, ellei se ollut ristiriidassa murteen sananmuodostuksen erityispiirteiden kanssa.
- 12 ”Ilman kotia jäi tyttösi / ilman lohtua sykkivä sydän”, ”Kullan luota ei kuulu / ei viestiä, ei kirjetä” – suom. huom.
- 13 Ah, ystävä, sydän, yksi – suom. huom.
- 14 Sielu, maa, rakkaus – suom. huom.
- 15 Kolmas, jyrkkä, poika, piha, oh, juoda, oikea, kuten, kolme, oi, tie, uusi, lyödä, tupa, lähteä, kulkea, veli, harmaa, naimaton, pieni, käydä, yöpyä, olut, nuori, täällä, kätönen, väki, jalka, neito, lähettää – suom. huom.
- 16 Tähtönen, taivas, onni, epäselvä, mutta, arvoisa, olkoon, myrskypilvi, elämä, hauta, tai, katse, suru, hellä, silloin, vain, sormus, murheellista, aurinko, vierasmaa, väri, kevät, surra, kotimaa, tähti, poloinen, yksinäinen, varten, katsella, parka – suom. huom.

Lähteet

- Abrahams, D. (1993), Phantoms of Romantic Nationalis in Folkloristics. – *Journal of American Folklore* 2001: 106 (409).
- Azadovski, M. (2013), *Istorija russskoi folkloristiki*. T. 1. Moskva.
- Anikin, V. (1971), Genesis neobrjadovoi liriki. – *Russski folklor*. T. XII. Moskva.
- Arhipova, A. (2008), Kak pogibla Olja i rodilsja folklor. – *Kirpitsiki. Folkloristika i kulturnaja antropologija segodnja. Sbornik statjei v ižest 65-letija S. J. Nekljudova*. Moskva.
- Balandin, A. & Uhov, P. (1968), Sudba pesen, sobrannyh P. V. Kirejevskim. – *Literaturnoje nasledstvo*. T. 79: *Pesni, sobrannyje pisateljami. Novyje materialy iz arhiva P.V. Kirejevskogo*. Moskva.
- Bejli, D. (2001), *Izbrannyje statji po russskomu narodnomu stihu*. Moskva.
- Bogatyryjev, P. & Jakobson, R. (1970), Folklor kak osobaja forma tvortšestva. – *Voprosy teorii narodnogo iskusstva*. Moskva.
- Burrows, J. (2002), 'Delta': A Measure of Stylistic Difference and a Guide to Likely Authorship. – *Literary and Linguistic Computing* 17(3).
- Burrows, J. (2007), All the Way Through: Testing for Authorship in Different Frequency Strata. – *Literary and Linguistic Computing* 22(1).
- Eder, M. (2013), Mind Your Corpus: Systematic Errors in Authorship Attribution. – *Literary and Linguistic Computing* 28(4).
- Eder, M., Kestemont, M. & Rybicki, J. (2013), Stylometry with R: A Suite of Tools. – *Digital Humanities*. Conference Abstracts. Lincoln.
- Eder, M. & Rybicki, J. (2011), Deeper Delta Across Genres and Languages: Do We Really Need the Most Frequent Words? – *Literary and Linguistic Computing* 26(3).
- Gasparov, M. (1997), Russski narodnyi stih i ego literaturnyje imitatsii. – *Izbrannyje trudy*. T. 3. Moskva.
- Gusjev, V. (1988), Pesni, romansy, ballady russskih poetov. – *Pesni russskih poetov*. Leningrad.
- Iezuitova, R. (1976), Literatura vtoroi poloviny 1820-h–1830-h godov i folklor. – *Russskaja literatura i folklor (pervaja polovina XIX v.)*. Leningrad.
- Jerjomina, V. (1978), *Poetičeski stroi russskoi narodnoi liriki*. Leningrad.
- Kirejevski, P. (1911–1929), *Pesni, sobrannyje P. V. Kirejevskim. Novaja serija*. Vyp. I–I. Moskva.
- Kokkijara, D. (1960), *Istorija folkloristiki v Jevrope*. Moskva.
- Levinton, G. (1975), Zametšanija k probleme "Literatura i folklor". – *Trudy po znakovym sistemam*. VII. Tartu.
- Letutši, A. (2005), Korpus dialektnyh tekstov: zadatši i problemy. – *Natsionalnyi korpus russskogo jazyka: 2003–2005*. Moskva.
- Lotman, J. (1996) A. F. Merzljakov kak poet. – *O poetah i poezii*. Sankt-Peterburg.
- Nekljudov, S. (2008), Folklornye pererabotki russskoi poezii XIX veka: ballada o Gromoboje. – *I vremena i mesto. Istoriko-filologičeski sbornik k šestidesjatiletiju Aleksandra Lvoviča Ospovata*. Moskva.
- Nekljudov, S. (2010), Literatura kak traditsija. – *Rossika. Rusistika. Rossijevedenije*. T. 1. Moskva.
- Novikova, A. (1982), *Russskaja poezija XVIII – pervoi poloviny XIX vv. i narodnaja pesnja*. Moskva.
- Sobolevski, A. (1895–1907), *Velikorusskije narodnyje pesni*. Sankt-Peterburg.
- Veselovski, A. (1940), *Istoričeskaja poetika*. Leningrad.
- Wilson, W. (1973), Herder, Folklore and Romantic Nationalism. – *Journal of Popular Culture* 6.